

TEXTOS DOCENTS

25

HISTÒRIA MEDIEVAL UNIVERSAL

Blanca Garí de Aguilera
Josep Hernando Delgado
Manuel Riu Riu
Marta Sancho i Planas
Assumpta Serra i Clota

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

UNIVERSITAT DE BARCELONA

TEXTOS DOCENTS

25

HISTÒRIA MEDIEVAL UNIVERSAL

Blanca Garí de Aguilera
Josep Hernando Delgado
Manuel Riu Riu
Marta Sancho i Planas
Assumpta Serra i Clota

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

U

B

INTRODUCCIÓ

1. Presentació

Aquesta assignatura d'Història Medieval Universal s'insereix amb dotze crèdits com a assignatura troncal del pla nou, i s'imparteix durant tot el curs, intercalant les classes teòriques amb les lliçons pràctiques.

Tal vegada per ésser assignatura de primer curs, i no haver-hi estudis previs idonis en l'ensenyament mitjà els coneixements de la matèria que es pressuposen en els estudiants són mínims, s'inclou una bibliografia introductòria (que serà degudament comentada) a més de les bibliografies específiques de cada tema. La informació de caràcter general podrà ésser completada amb les dues assignatures també troncal, i de sis crèdits cada una que corresponen al mateix curs: la Història Medieval d'Espanya i la Història Medieval de Catalunya, ambdues quadrimestrals, corresponent la primera al primer quadrimestre, i la segona al segon. Com a assignatura complementària cal recordar també la Història de les Institucions Medievales Universals, optativa.

El segon cicle inclou altres assignatures específiques d'Història Medieval, totes optatives, i que poden permetre a l'alumne completar els seus coneixements sobre la matèria i portar a terme una "especialització" en l'època medieval dins de la seva llicenciatura d'Història.

Es considera època medieval, amb finalitat pedagògica, l'etapa de la Història Universal que es desenvolupa entre la fi de l'imperi romà d'Occident i la formació dels regnes germànics (o sigui els segles IV-V de la nostra era) amb l'expansió del cristianisme, d'una banda, i la fi del segle XV, quan resten configurats els països de l'Europa moderna, de l'altra. Les tendències metodològiques recents consideren que hom no pot prescindir en estudiar l'edat mitjana, dels àmbits extraeuropeus: Àsia i Àfrica, continents cada vegada més ben coneguts, que representen punts de comparació importants per a la comprensió de l'evolució humana.

L'ampli període dels segles V al XV cal examinar-lo en els aspectes demogràfic, social, econòmic, polític i militar, espiritual, cultural i artístic, per tal d'adquirir una visió global. Els mil anys que abraça el període medieval no constitueixen una etapa estàtica, ni uniforme, de la vida de la humanitat. Ben al contrari, l'època medieval es caracteritza pels considerables avenços materials, culturals, institucionals, socioeconòmics, tècnics i artístics que les etapes posteriors no sempre li volgueren reconèixer, però se'n serviren profundament. Conceptes com el d'Estat, o el de Democràcia, institucions com les Corts, tècniques bancàries com la lletra de canvi, la comptabilitat per partida doble, etc., daten, entre moltes altres, del període medieval.

2. Ús del text-guia

Els objectius generals d'aquest text-guia són els de proporcionar a l'estudiant els elements indispensables per a la comprensió i estudi de la primera assignatura d'abast universal. El text-guia ha d'ésser un complement que no pretén substituir el manual. L'alumne haurà d'escollir, orientat pel professor el manual, manuals o lectures que millor s'adaptin a les seves necessitats. L'estudiant ha de llegir prèviament el text-guia i desenvolupar i completar cadascun dels temes, que el professorat desglossarà en diverses lliçons (entre tres i cinc segons l'amplitud i dificultat del tema). El text-guia inclou, per a cada tema: les orientacions generals prèvies, els mapes, esquemes, textos d'època, lectures recomanades i bibliografia complementària que han de facilitar la comprensió de les explicacions i la realització de les pràctiques.

3. Objectius de l'assignatura

L'assignatura d'Història Medieval Universal té com a objectius prioritaris permetre a l'estudiant d'història l'adquisició d'un coneixement precís dels fets i circumstàncies històriques de l'edat mitjana, desenvolupar la comprensió i anàlisi crítica d'aquesta etapa de la història, i iniciar-lo en el mètode d'indagació històrica a través de la consulta i anàlisi de diferents fonts documentals.

4. Temari

Els deu temes que s'inclouen al text-guia han estat seleccionats pel professorat de l'assignatura, i es consideren fonamentals i imprescindibles per assolir un nivell universitari mínim en la matèria. De fet han de permetre desenvolupar els coneixements en una successió cronològica i suficientment ambientada de cada aspecte.

El contingut temàtic es desglossa a cadascun dels temes en paràgrafs curts de fàcil comprensió que, de fet, han de constituir l'índex de les lliçons teòriques. Cada tema, d'acord amb els seus continguts específics, va acompanyat dels mapes i esquemes que s'explicaran a classe, i dels textos d'època alguns dels quals seran objecte de comentaris detallats.

Les reflexions finals, que s'inclouen en el darrer epígraf de cada tema, pretenen permetre a l'estudiant de repensar sobre els seus propis avenços en el coneixement de la matèria que s'estudia en aquesta assignatura.

4.1. Temes

1. Introducció: fonts i bibliografia
2. Vers la formació d'Europa: els regnes germànics
3. L'Església i la continuïtat romana en Orient. La cultura i l'art durant el període bàrbar
4. Naixement i expansió de l'Islam. La tradició bizantina
5. De la formació de l'imperi carolingi als otònides
6. La societat feudal
7. Renovació de la cristiandat llatina (s. XI-XIII)
8. La ciutat i el comerç (s. XI-XII)
9. Les monarquies feudals
10. Crisi de la baixa edat mitjana

El desenvolupament de cada tema amb les seves lliçons comportarà un període d'aproximadament dues o tres setmanes. Durant aquest temps és recomanable completar les classes amb algunes de les lectures aconsellades en el text-guia.

Cada tema serà desglossat en exposicions teòriques que aniran acompanyades de comentaris de text destinats a una millor comprensió i aprofundiment en la temàtica, i a fomentar la participació de l'alumnat. Com a complement a aquestes lliçons hi ha les classes pràctiques, que inclouen l'ús dels mitjans àudio-visuals, sortides de treball pràctic, anàlisi documental etc., oferiran a l'alumne la possibilitat d'establir contacte amb altres professors i enriquir els seus punts de vista.

5. Avaluació

La forma i criteri d'avaluació estan pensats d'acord amb les característiques d'una assignatura anual de dotze crèdits. Hom té en compte també la diversitat dels possibles enfocaments i orientacions de la matèria. En línies generals, no obstant això, cadascun dels professors que imparteix la matèria avaluarà en funció, primordialment, d'un examen de tipus assaig, en el qual l'espai de resposta pot ésser acotat o no pel professor i que es basarà tant en les lliçons teòriques i pràctiques impartides a classe com en altres possibles treballs i/o lectures que s'hagin indicat. Aquests treballs i lectures poden consistir en recensions, esquemes, anàlisis temàtiques, etc. El pes de l'examen en l'avaluació serà major que el dels possibles treballs, la proporció exacta serà en tot cas precisada pel professor.

TEMA 1

Per MANUEL RIU

1. FONTS I BIBLIOGRAFIA

1.1. Introducció

Una exposició valorativa de les fonts o textos d'època i de les restes materials, d'una banda, i de la bibliografia que hom considera més adient, de l'altra, han de precedir l'exposició temàtica.

Una assignatura com aquesta requereix un coneixement de les fonts i de la bibliografia de caràcter més general per tal de facilitar l'ampliació personal de coneixements a cada alumne.

Amb tot, cal advertir que aquest coneixement haurà d'ésser molt elemental, tal vegada per ésser una mica complet hauria d'incloure, pel que fa a les fonts escrites, un coneixement suficient del llatí, del grec i de l'àrab, llengües en les quals foren redactats la major part dels textos que ens poden interessar. Si hem de recórrer a les traduccions, com haurem de fer-ho, cal tenir present que ni tots els textos estan traduïts a llengües més assequibles, ni les traduccions poden substituir del tot els originals. Pel que fa a la bibliografia cal tenir present també que molts dels llibres que esmentarem foren traduïts d'altres idiomes i que no sempre els traductors saberen interpretar els autors que traduïen, per desconeixement dels temes.

1.2. Les fonts històriques

Les fonts útils per a la història medieval són molt variades. Hom pot dividir-les en tres grans grups: fonts escrites, fonts artístiques i fonts materials o arqueològiques.

Les fonts escrites hom les sol dividir en intencionades (amb intenció històrica, com les cròniques, els annals, les biografies, hagiografies o vides de sants, etc.) i no intencionades (com els documents públics i privats, les cartes, les lleis, comptes, testaments, documents dotals, dotalsies o actes de consagració d'esglésies, inventaris, contractes, compra-vendes, etc.). Tot i que aquestes darreres no foren escrites amb intenció historiogràfica serveixen igualment per reconstruir aspectes molt variats de l'època.

Les fonts artístiques solen ésser un bon reflex de la vida quotidiana (escultures, pintures, miniatures, grafitti, etc.) encara que moltes vegades vulguin mostrar escenes d'èpoques anteriors, com escenes bíbliques, les representen amb elements propis de l'edat mitjana: paisatges amb castells, molins, pagesos llaurant o segant, artesans, cavallers, etc.

Les fonts arqueològiques, a les quals es dona cada dia més importància, inclouen testimonis materials molt diversos (pol·len i espores de plantes, llavors, ossos humans i d'animals, restes de menjar, artefactes de ferro, os, pedra, ceràmica, ivori, banya, vidre, monedes, etc.).

L'historiador ha de tenir la preparació necessària per poder accedir a les fonts, aprenent les tècniques o mètodes de lectura i comprensió dels textos, i de la recerca, identificació i interpretació dels materials artístics i

arqueològics. Altres fonts, com les toponímiques i onomàstiques, que solen requerir l'ajut dels lingüistes, i altres medis com els visuals i acústics (vídeos, diapositives, discos, etc.) poden ajudar també a comprendre l'època, com hi ajuden les fonts literàries que moltes vegades resten en l'oblit dels historiadors.

1.3. Edicions de les fonts

Les edicions escolars de fonts d'època medieval són ja nombroses. Esmentarem només, pel seu caràcter didàctic, l'obra col·lectiva de M. RIU; C. BATLLE; J. CABESTANY; S. CLARAMUNT; J. M. SALRACH i M. SÁNCHEZ: Textos comentados de época medieval (Ed. Teide, Barcelona, 1975) que inclou textos dels segles V al XII amb les corresponents traduccions i comentaris, i mostra la forma de comentar textos i la bibliografia complementària.

Cal completar-la, entre altres, amb l'obra d'EMILIO MITRE: Textos y documentos de época medieval (análisis y comentario). Ed. Ariel (Textos de Historia), Barcelona, 1992, 198 pàg. que inclou també textos dels segles XIII al XV.

1.4. Bibliografia general

Hem inclòs en aquest apartat els manuals o síntesis redactats directament en castellà o català, i alguns traduïts d'altres idiomes, en el ben entès que seran comentats a classe per tal que cadascú pugui escollir les obres que siguin més adequades al seu nivell de coneixements. Segueixen, en el mateix apartat, algunes síntesis parcials que permeten aprofundir una mica més en alguns aspectes concrets.

1.4.1. Manuals o síntesis

- BALARD, M. i altres: De los bárbaros al Renacimiento. Madrid, 1989.
- BERTRÁN, P.; CLARAMUNT, S.; HERNANDO, J.; JULIÀ, J. R.: Edat Mitjana. Barcelona, 1991.
- CLARAMUNT, S.; PORTELA, E.; GONZÁLEZ, M.; MITRE, E.: Historia de la Edad Media. Barcelona, 1992.
- GARCÍA DE CORTÁZAR, J. A.; VALDEÓN, J.: Edad Media. Madrid, 1987.
- HEERS, J.: Historia de la Edad Media. Barcelona, 1984.
- LADERO QUESADA, M. A.: Edad Media. Barcelona, 1987.
- MITRE, E.: Historia de la Edad Media. I: Occidente. Madrid, 1983.
- RIU, M.: Lecciones de Historia Medieval. Barcelona, 1984.

1.4.2. Síntesis parciales

- CAHEN, CL.: El Islam. Desde los orígenes hasta el comienzo del Imperio Otomano. Madrid, 1979.
- DHONT, J.: La Alta Edad Media. Madrid, 1978.
- DUBY, G.: Economía rural y vida campesina en el Occidente medieval. Barcelona, 1968.
- GUGLIELMI, N.: La ciudad medieval y sus gentes. Buenos Aires, 1981.
- LE GOFF, J.: La Baja Edad Media. Madrid, 1978.
- OSTROGORSKY, G.: Historia del Estado Bizantino. Madrid, 1983.
- SLICHER VAN BATH, B. H.: Historia agraria de Europa Occidental. (500-1850) Barcelona, 1974.

1.5. Lectures complementàries

Hi ha alguns llibres bàsics que podran ésser d'interès per als estudiants que s'inicien en l'època medieval. Entre ells esmentarem els següents:

BOUARD, M. DE: Manual de arqueologia medieval. Barcelona, 1977.

CLARAMUNT, S.; RIU, M.; TORRES, C.; TREPAT, C.-A.: Atlas de Historia Medieval. Barcelona, 1980.

RUIZ DE LA PEÑA, I.: Introducción al estudio de la Edad Media. Madrid, 1984.